

اثربخشی روش تدریس درس فرهنگ و هنر پایه هفتم با بهره‌گیری از محتوای کتاب فارسی پایه هفتم

جواد نکونام

۱. جواد نکونام، گروه آموزش هنر، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

j.nekonam@cfu.ac.ir

سارا گلی اترآباد

۲. کارشناس ارشد معماری، دبیر هنر آموزش و پرورش، قوچان، ایران

sara.goli.10.14@gmail.com

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۴/۰۵/۲۶

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۴/۰۶/۰۵

صفحه ۶۷-۴۴

چکیده

بیان مسئله: تاکنون پژوهش‌های زیادی در راستای آموزش دروس مختلف دوره ابتدایی و متوسطه با بهره‌گیری از مفاهیم و رسانه‌های هنری تحت عنوان "کاربرد هنر در آموزش" صورت گرفته است، اما عکس این تحقیقات کمتر موردتوجه بوده است. جستار حاضر با فرض کاربرد مؤثر سایر دروس در آموزش هنر شکل گرفته است.

هدف پژوهش: پژوهش حاضر به دنبال آن است از محتوای تصویری و مفهومی کتاب فارسی پایه هفتم، جهت ارائه مطالب کتاب فرهنگ و هنر در همین پایه استفاده کند.

سؤال پژوهش: جستار حاضر پاسخ می‌دهد که بهره‌مندی از محتوای کتاب فارسی، جهت طراحی آموزشی و تدریس درس فرهنگ و هنر پایه هفتم، چه میزان اثربخش است؟

روش پژوهش: پژوهش به روش توصیفی تحلیلی و تطبیقی انجام شده است. جهت گردآوری اطلاعات از منابع کتابخانه‌ای و میدانی استفاده شده است. داده‌ها به روش کیفی تجزیه و تحلیل شده‌اند. ابتدا محتوای فصول کتاب درسی فرهنگ و هنر و کتاب فارسی پایه هفتم باهم تطبیق داده شده و بر اساس داده‌های حاصل شده و دامنه محدود پژوهش، یک نمونه طراحی آموزشی خرد ارائه می‌شود. در بخش میدانی با بهره‌گیری از درس آزاد کتاب فارسی، به کار بستن مهارت‌های آموخته شده هنری دانش‌آموزان مورد آزمون عملی قرار می‌گیرد؛ به همین منظور تعداد هجده نفر از دانش‌آموزان دختر پایه هفتم مدرسه حضرت معصومه (س) قوچان انتخاب و از آنان خواسته شد در ساعت فرهنگ و هنر، به‌عنوان تمرین کاربردی هنر، به خوشنویسی و طراحی در صفحه درس آزاد کتاب فارسی بپردازند.

نتیجه‌گیری: یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که تلفیق محتوای دو کتاب فارسی و هنر برخلاف باور ابتدایی نه تنها موجب محدودیت در فرآیند تدریس نیست بلکه با چالشی که می‌آفریند باعث نوآوری و تنوع در طراحی آموزشی و تسهیل فرآیند یاددهی-یادگیری می‌شود.

واژگان کلیدی: طراحی آموزشی، تلفیق محتوا، آموزش هنر، پایه هفتم، تربیت هنری، کتاب فارسی.

■■■ Article Research Original

doi 10.30508/fhja.2025.2061669.1210=

The Effectiveness of the Seventh-Grade Culture and Art Teaching Method Using the Content of the Seventh-Grade Persian Textbook

Javad Nekonam

1. Department of Art Education, Farhangian University, Tehran, Iran.

Sara Golietrabad

2. M.A. in Architecture, Art Teacher at the Ministry of Education, Quchan, Ira.

Received: 17/08/2025

Accepted: 27/08/2525

Page 44-67

Abstract

Problem statement: Education experts highlight that learning happens efficiently when paired with hands-on experience. Given that art education is fundamentally rooted in practice, engaging in tasks offers the prime chance for more profound understanding (Mandika, 2006).

In educational approaches, one highly effective technique to stimulate learners' engagement is turning concepts into hands-on activities and employing practical teaching. However, art education, in schools and learning institutions nowadays, is often undervalued, and within curriculum design, art lacks the recognition and importance it merits. In reality, art education is frequently viewed as a part of the curriculum—often leading school leaders to divert its scarce teaching time to address students' deficiencies in "core" subjects, like mathematics, science, or literature. Hence, discovering methods to teach art and highlight its significance is crucial.

A suitable instructional approach serves as a foundation for improving the quality of education. Numerous psychologists and educational experts argue that learning settings must be structured to allow each learner to participate based on their capacities. Although the educational material is accessible to everyone equally, it is the approach to teaching that truly matters. The success of a teacher is largely influenced by the choice of teaching strategies—strategies that engage the learner's intellect, create conducive learning environments, and enhance reasoning abilities and cognitive skills (Rahimimand & Abbaspour, 2016).

Considering that the importance and essential role of art education surpass the syllabus and embody a fundamental educational principle, throughout the whole education system, tackling this matter necessitates utilizing the strengths of all academic fields—especially the humanities, social sciences, and Persian language and literature.

Thus, this research is both relevant and crucial at this time. A practical method involves combining disciplines, like Persian Literature and Art, so that besides strengthening the significance of art education, learners also gain insight into the uses of the ideas they study. This unified approach inherently generates challenges, encourages creativity, nurtures artistic sensitivity, and ultimately improves students' educational success. Culture and Art constitutes a subject in the initial phase of secondary education, and exploring its thematic links with the Persian Literature textbook can enhance the educational experience while also uncovering points of convergence and beneficial interplay, between the two texts.

Research Objective: This research aims to employ the conceptual elements found in the 7th-grade Persian Literature textbook to enhance the teaching of content in the 7th-grade Culture and Art textbook.

Research Question: This research explores the impact of utilizing material from the Persian Literature textbook on improving the design and teaching of the 7th-grade Culture and Art class.

Research Method: The approach used in this research is descriptive, analytical, and comparative. Data collection was conducted via library investigation, documentary materials, and field studies. The data underwent analysis. For the study, one edition of the 7th-grade Culture and Art textbook and one edition of the 7th-grade Persian Literature textbook, both issued in 2024 by the Ministry of Education, were chosen.

Initially, the tables of contents of both textbooks were reviewed. Then, similar subjects appropriate for merging were pinpointed. These subjects were evaluated, comparing their illustrative material. Drawing from the results and the study's narrow focus, a single sample micro-lesson plan on Culture and Art was created utilizing content from the Persian Literature textbook.

During the phase—the field study segment—students' utilization of acquired artistic techniques (art practice) was evaluated through the "Open Lesson" part of the Persian Literature textbook. To achieve this, 18 female 7th-grade pupils from Hazrat-e Masoumeh School (Quchan) were chosen. They were instructed, during the Culture and Art class period, to produce an illustration on the page of the "Open Lesson" in the literature textbook. Several of these creations were selected and examined. The number of participants (18 students) and the qualitative examination of their artworks were determined by the concept of saturation. Once theoretical saturation is achieved, further data—be it images, interviews, or fresh observations—produce recurring concepts and fail to add insights. Hence, the investigators restricted the sample size to this figure, which seems to ensure validity.

Conclusion: For a time, psychologists and education specialists have aimed to comprehend

the process of learning and ways to hasten and enhance it. With numerous investigations, the range of influencing elements has led to differing conclusions about the success of various teaching approaches. Consequently, teachers typically do not concur on a teaching technique as being the best across all contexts.

This study utilized a method for textbook utilization to improve the efficiency of art education. Drawing on the material from the two textbooks, a single sample micro-lesson plan was created for one teaching session. The grade Culture and Art and Persian Literature textbooks were found to possess significant potential for conceptual and visual integration.

The research examined this combined approach from two angles. Initially, the theoretical material of the literature textbook served as a foundation for creating a plan. The results reveal that this approach works better for teaching material than for crafting student tasks. Subsequently, the visual aspects of the literature textbook were utilized to develop hands-on and creative activities in the Culture and Art course throughout the chapters. In the end, a micro-lesson plan was formulated consistent with the study's conclusions and framework.

Findings indicate that using these two textbooks together does not—as might be expected—confine teaching innovation or constrain assignment structuring. Instead, the difficulties arising from their combination foster overlap and offer a rich environment for nurturing students' creativity and artistic skills. For the hands-on segment, eighteen 7th-grade students from Hazrat-e Masoumeh School in Quchan engaged their literary knowledge by executing a creative task during the "Open Lesson" of the Persian Literature textbook. The results proved to be remarkably beneficial.

Overall, the findings demonstrate that this teaching approach not only ensures effective progression through instructional stages but also positively contributes to students' self-confidence and awareness of their artistic capabilities.

References:

- Amini, M. (2005). Art education in the domain of schooling. Aijj Publishing.
- Asgari, S., & Abbaspour, A. (2016). The impact of new teaching methods on students' creativity and academic achievement. Innovation and Creativity

- in Human Sciences, 4(4), 119–142.
- Bakhteyarian, M., & Akbari, M. (2015). The role of observation in contemporary art: Possibility and necessity of observation in the absence of form in visual, performing, and musical arts from Luhmann's perspective. *Fine Arts – Performing Arts & Music*, 20(2), 73–82.
- Ferozani-Khob, M., & Benjouei, M. (2017). Examining the concept of colour from three perspectives: Effectiveness, expression of meaning, and symbolic–abstract interpretations. *Conference on Research in Islamic and Historical Architecture and Urbanism*.
- Hajiani, E. (2000). A sociological analysis of national identity in Iran and a set of emerging hypotheses. *National Studies Quarterly*, 2(5), 192–228.
- Heidari, E. (2016). A study of indigenous literature in Ali Ashraf Darvishian's short story collection *Az In Velayat*. *International Conference on Oriental Studies, Persian Literature, and History*.
- Hosseinpour, S., & Jalali, P. (2019). The effectiveness of active teaching methods on students' creativity and self-esteem. *Teacher Professional Development Quarterly*, 4(4), 15–28.
- Jamireh, J., & Direh, E. (2015). Investigating the effect of theatre education on learning life skills during adolescence in Bushehr. *Theatre Quarterly*, 62, 109–124.
- Mahmoudi, S., & Asgari, Sh. (2018). National identity among adolescents and young adults. *Pooyesh in Humanities Education*, 3(10), 64–81.
- Mendecka, G. (2006). Developing creativity through performing arts. *High Ability Studies*, 7(2), 151–156.
- Moeineddini, M., Nadalian, A., & Merathi, M. (2014). Examining the concept and status of artistic style in folk art. *Culture–Communication Studies*, 15(27), 88–109.
- Netaj-Majd, A., & Safari, E. (2020). A study of artistic indices in the clothing of the Kormanj ethnic group. *New Achievements in Human Sciences Studies*, 3(29), 105–117.
- Organisation for Educational Research and Planning. (2024). *Persian literature: Grade 7, first cycle of secondary school*. School Textbooks Publishing Company.
- Organisation for Educational Research and Planning. (2024). *Culture and art: Grade 7, first cycle of secondary school*. School Textbooks Publishing Company.
- Rasouli, M., Gharabaghi, A., Safavi, M., & Hagtani, H. (2010). Psychometric evaluation (validity and reliability) of the Adolescent

مقدمه و بیان مسئله

مفهوم آموزش و تربیت هنری ناظر بر دو معنای کاربردی (عملی) و نظری در حوزه پژوهشی است. تربیت هنری هم به معنای تدریس هنر، به یک عمل یا فعالیت اشاره دارد؛ همچنین به عنوان حوزه‌ای تحقیقی و پژوهشی فرآیند یاددهی - یادگیری در هنر را مورد مطالعه و بررسی قرار می‌دهد. هدف تربیت هنری عبارت است از توانا ساختن دانش‌آموزان و هنرمندان به کسب مهارت‌های مربوط به بیان و ابراز هنرمندانه، طراحی، ارزش‌گذاری و قدردانی نقدانه هنر و هنرمندان و نیز کسب آگاهی از هنر و تاریخ آن است (امینی، ۱۳۸۴).

متخصصان تعلیم و تربیت اذعان دارند زمانی یادگیری به بهترین نحو انجام می‌گیرد که توأم با عمل باشد. چون درس هنر توأم با عمل است؛ لذا فعالیت‌های هنری بهترین فرصت را برای یادگیری بهتر فراهم می‌آورند (مندیکا، ۲۰۰۶).

در آموزش و شیوه‌های نوین تدریس نیز یکی از بهترین راهکارهای ایجاد علاقه در مخاطبان، به عمل درآوردن ایده‌ها و آموزش‌های کاربردی است. با این اوصاف اما امروزه، هنر و تربیت هنری در مدارس و مراکز آموزشی چندان جدی گرفته نمی‌شود و در برنامه‌های درسی، هنر از جایگاه مناسب و شایسته‌ای برخوردار نیست. در صحنه عمل، تربیت هنری حتی در شکل محدود و ناقص خود، به مثابه پدیده آموزشی بی‌اهمیتی مطرح است که مدیر مدرسه، در صورت ضرورت می‌تواند برای جبران عقب‌ماندگی درسی دانش‌آموزان در درس مهم و اساسی (ریاضیات، علوم و ادبیات)، ساعاتی از وقت محدود این درس را گرفته و به دیگر دروس اختصاص دهد. بنابراین باید راهکارهایی برای ارائه درس هنر و ابراز اهمیت آن اتخاذ کرد.

روش تدریس مناسب از مهم‌ترین پایه‌های کیفیت بخشی آموزش محسوب می‌شود. بسیاری از روانشناسان و مربیان آموزشی اعتقاد دارند، موقعیت یادگیری باید چنان سازمان‌دهی

شود که هر شاگرد بر اساس توانایی‌های خود به فعالیت بپردازد. محتوای آموزشی چیزی است که در اختیار همه قرار دارد، اما چگونگی تدریس مهم است. موقعیت معلم درگرو استفاده شیوه‌های تدریس است. روش‌های تدریس باید به گونه‌ای باشد که ذهن دانش‌آموز در آن فعال باشد. شرایط یادگیری را فراهم کند، مهارت ذهنی و قابلیت‌های تفکر را تقویت کند (رحیمی مند و عباسپور، ۱۳۹۵).

از آنجاکه ضرورت و اهمیت آموزش و تربیت هنری، رویکردی فراتر از برنامه درسی بوده و روح حاکم بر کل نظام آموزشی است؛ تبیین این موضوع، استفاده از ظرفیت همه حوزه‌های تربیت و یادگیری خصوصاً علوم انسانی، مطالعات اجتماعی، زبان و ادبیات فارسی و... را طلب می‌نماید.

در همین راستا پژوهش حاضر ضروری می‌نماید و یکی از راهکارهای آن پیشنهاد تلفیق دروس از جمله ادبیات فارسی با هنر است که می‌تواند به عنوان راه‌حلی مطرح شود که علاوه بر تأکید بیشتر بر جایگاه درس هنر، دانش‌آموزان را با کاربرد مفاهیم آموزش داده شده در عالم واقعیت و میدان عمل آشنا می‌کند؛ این فرآیند با چالشی که می‌آفریند به عنوان یک روش تدریس فعال، باعث ایجاد ذوق هنری و خلاقیت می‌شود و در نهایت پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان را به همراه دارد. کتاب فرهنگ و هنر از دروس مهم و قابل توجه مقطع متوسطه اول است که بررسی آن از نظر ارتباط محتوا و مقایسه آن با درس فارسی ضمن بهبود بخشی فرآیند یادگیری می‌تواند نکاتی را نیز پیرامون هم‌پوشانی و تأثیر مثبت کتاب‌ها بر یکدیگر آشکار سازد.

روش پژوهش

روش تحقیق پژوهش حاضر توصیفی-تحلیلی و تطبیقی است. جهت گردآوری اطلاعات از منابع کتابخانه‌ای، اسنادی و میدانی استفاده شده است. داده‌ها به روش کیفی

با توجه به مقتضیات بصری و محتوا، نسبت به کتاب فارسی قابلیت بیشتری از نظر مهارت‌هایی ارتباطی دارد... بنابراین تلفیق محتوا می‌تواند ضمن تقویت جذابیت، تأثیر مثبت کتاب‌ها بر یکدیگر را آشکار می‌سازد" (تازیکی و همکاران، ۱۴۰۱: ۷۰).

تقی‌آبادی و همکاران در پژوهشی دیگر با عنوان "تحلیل محتوای کتاب فرهنگ و هنر پایه هفتم دوره اول متوسطه بر اساس الگوی خلاقیت گیلفورد" می‌نویسند: "هدف پژوهش حاضر بررسی جایگاه مؤلفه‌های خلاقیت در کتاب درسی فرهنگ و هنر پایه هفتم دور اول متوسطه است و نتایج حاصل نشان می‌دهد که محتوای این کتاب تأکید بیش‌ازحد به سطح حافظه شناختی و تفکر همگرا دارد و به تفکر واگرا و تفکر انتقادی در حد ضعیفی توجه نموده است" (تقی‌آبادی و همکاران، ۱۳۹۴). لذا از منظر پژوهندگان به نظر می‌رسد رویکرد تلفیق محتوای کتب در هنگام تدریس می‌تواند به‌عنوان یک مکمل آموزشی تا حدود زیادی کاستی‌ها را پوشش دهد.

طباطبایی صدر در پایان‌نامه خود با عنوان "تحلیل محتوای کتاب درس فرهنگ و هنر کلاس هفتم نظام آموزشی جدید آموزش‌وپرورش (متوسطه اول)" می‌نویسد: "با توجه به بررسی نتایجی که از فرضیه‌های پژوهش حاصل گردید، نقاط قوت کتاب عبارت‌اند از جذاب بودن تایپ کتاب، سازمان‌دهی مناسب مطالب با سن فراگیران، کیفیت تصاویر، بیان اهداف دروس به همراه توجه به حفظ میراث فرهنگی و همچنین کتاب راهنمای معلم جهت تدریس و... می‌باشد. نقاط ضعف کتاب نیز عبارت‌اند از عدم توضیح واژه‌ها و عدم توجه به هماهنگی بین مطالب کتاب با نیازهای واقعی دانش‌آموزان، همچنین عدم ارتباط بعضی از تصاویر با موضوعات مطرح‌شده می‌باشد. همچنین تمرینات انتخاب‌شده بیشتر جنبه دخترانه دارند و کمتر مناسب پسران بوده، غلط‌های املائی و ناهماهنگی حجم کتاب با زمان اختصاص‌یافته و عدم توجه به نبود فضا و مکان کارگاهی در مدارس مشاهده می‌گردد" (طباطبایی صدر، ۱۳۹۵).

حسین پور و جلالی در نتایج پژوهشی با عنوان "میزان اثربخشی روش تدریس فعال بر خلاقیت و عزت‌نفس دانش‌آموزان" می‌نویسند: "دانش‌آموزانی که درس هنر را به روش فعال آموزش دیدند نسبت به دانش‌آموزان آموزش‌دیده

تجزیه و تحلیل‌شده‌اند. جهت تطبیق، یک جلد کتاب فرهنگ و هنر و یک جلد کتاب فارسی در پایه هفتم دوره اول متوسطه انتشار سال ۱۴۰۳ آموزش‌وپرورش انتخاب‌شده است. در ابتدای تحقیق فهرست مطالب هر دو کتاب فرهنگ و هنر و فارسی پایه هفتم بررسی شد. آنگاه با مقایسه فهرست دو کتاب آن دسته از عناوینی که قابلیت تلفیق با یکدیگر را داشتند انتخاب‌شده و ضمن تحلیل و بررسی، محتوای مفهومی و بصری آن‌ها تطبیق داده شدند. سپس بر اساس داده‌های حاصل‌شده و دامنه محدود پژوهش، یک نمونه طراحی آموزشی خرد درس فرهنگ و هنر با بهره‌گیری از محتوای کتاب فارسی تدوین می‌شود. در گام سوم و بخش میدانی با استفاده از درس آزاد کتاب فارسی، به کار بستن مهارت‌های آموخته‌شده هنری توسط دانش‌آموزان (تمرین کاربردی هنر) مورد آزمون عملی قرار می‌گیرد؛ به همین منظور تعداد ۱۸ نفر از دانش‌آموزان دختر پایه هفتم مدرسه حضرت معصومه (س) قوچان انتخاب و از آن‌ها در ساعت فرهنگ و هنر خواسته شد، به‌عنوان تمرین کاربردی هنر، به طراحی در صفحه درس آزاد کتاب فارسی پردازند که در نهایت نمونه‌هایی از این آثار انتخاب و تحلیل‌شده‌اند. انتخاب تعداد حجم نمونه، ۱۸ دانش‌جو معلم و تجزیه و تحلیل آثار، به روش کیفی و مبتنی بر اشباع نظری بوده است. هنگامی که پژوهشگر به اشباع نظری^۱ می‌رسد، به این معناست که با تصاویر، مصاحبه یا داده‌های بیشتر، ایده‌ها و مفاهیم تکراری دریافت خواهد کرد و داده‌های جدید، اطلاعات جدید و مفیدی را به او ارائه نمی‌کنند. بنابراین نگارندگان به همین تعداد از حجم نمونه و تصاویر بسنده و داده‌ها را تحلیل کرده‌اند که به نظر از روایی قابل قبولی برخوردار است.

پیشینه پژوهش

بر اساس بررسی‌های نویسندگان حاضر، پژوهشی مستقیماً با این عنوان مشاهده نشد اما برخی تحقیقات مشابه که می‌توانست راهگشا باشد با شرح مختصری از یافته‌ها و نتایج آن‌ها در ادامه آورده شده است:

زهره تازیکی و همکاران در تحقیقی با عنوان "تحلیل کتاب فارسی پایه هفتم در مقایسه با کتاب هنر از نظر قابلیت‌ها و مهارت‌های ارتباطی" در بخش نتایج می‌نویسد: "بیش‌تر مباحث درسی کتاب فارسی در زمره برنامه درس پوچ و زائد قرار می‌گیرند و فاقد جذابیت‌های ادبی برای معلمان و دانش‌آموزان هستند. از سوی دیگر کتاب هنر پایه هفتم

با روش سنتی، خلاقیت بیشتری داشتند... معلمان می‌توانند با ایجاد چالش در کلاس خلاقیت دانش‌آموزان را پرورش داده، تجربیات یاددهی - یادگیری غنی و شادی را با پتانسیل خلاقانه خود به صورت سیستم‌های یادگیری حمایتی و یکپارچه تدارک ببینند" (حسین پور و جلالی، ۱۳۹۸: ۲۵). به زعم نویسندگان تلفیق دروس با یکدیگر از جمله ادبیات و هنر می‌تواند به عنوان یک چالش در کلاس، موجب خلاقیت بیشتر دانش‌آموزان و غنی شدن فرآیند یاددهی-یادگیری شود.

تحلیل یافته‌ها و بحث

۱. تطبیق محتوای مفهومی کتاب فارسی هفتم با کتاب فرهنگ و هنر
از منظر مفهومی با توجه به بررسی‌های انجام شده از میان فصل‌های کتاب فارسی، درس‌هایی که قابلیت تطبیق بیشتری با دروس کتاب فرهنگ و هنر داشتند انتخاب شدند؛ به نحوی که بتوان در تدریس درس هنر از آن‌ها استفاده نمود. فصول منتخب و تطبیق آن‌ها به شرح جدول ذیل می‌باشد که در ادامه به تفصیل در مورد آن‌ها سخن گفته شده است (جدول شماره ۱).

جدول شماره ۱. تطبیق محتوای مفهومی کتاب فارسی هفتم با کتاب فرهنگ و هنر پایه هفتم (منبع نگارندگان: ۱۴۰۴)

Table 1. Matching the content of the Persian book with the seventh پایه culture and art book (Authors' source: ۱۴۰۴)

ردیف	فصول منتخب و عنوان درس مربوطه در کتاب فارسی	فصول منتخب و عنوان درس مربوطه در کتاب فرهنگ و هنر
۱	فصل اول: زیبایی آفرینش (درس دوم: چشمه معرفت)	فصل اول: آشنایی با طراحی (درس اول: مشاهده)
۲	فصل دوم: شکفتن (درس چهارم: با بهاری که می‌رسد از راه)	فصل سوم: عکاسی (درس سوم: نقطه تأکید)
۳	فصل ششم: ادبیات جهان (درس هفدهم: پیر دانا)	بخش پنجم: هنرهای نمایشی (درس چهارم: ماجراهای نمایشی)
۴	فصل ششم: ادبیات جهان (درس شانزدهم: آدم آهنی و شاپرک)	فصل دوم: نقاشی (درس چهارم: تضادهای رنگی)
۵	فصل چهارم: نام‌ها و یادها (درس دهم: کلاس ادبیات)	مجموع فصول (درس بیشتر بدانید: معرفی هنرمندان)

۱-۱- آشنایی با طراحی (درس اول: مشاهده)

در فصل اول کتاب فرهنگ و هنر (آشنایی با طراحی) با درس "مشاهده" مواجه هستیم که آن را از نظر محتوایی با درس دوم کتاب فارسی "چشمه معرفت" تطبیق داده‌ایم. در درس مشاهده با توصیه به دقت در محیط پیرامونی، دانش‌آموز را به دیدنی که با دقت همراه است و مشاهده نام دارد دعوت می‌کنیم. این نوع مشاهده ضمن تقویت مهارت دیدن و تربیت بینایی، می‌تواند به تحریک غریزه آفرینندگی و تولید هنری منجر شود. ادراک و تولید هنری، خود فرایندی از مشاهده است. مشاهده، همان بهره‌مندی از تمایز و پی بردن به وجود آن است. سیستم هنر با مشاهده خویش، مرز خود را از غیر هنر مشخص کرده و از محیط جدا می‌شود. علاوه بر این، تمام مشاهده‌گران فعال در سیستم هنر، از جمله هنرمندان و مخاطبان را نیز در جهت دلخواه خویش هدایت و راهبري می‌کند (بختیاریان و اکبری، ۱۳۹۴: ۸۱). تقویت مشاهده، تفحص در طبیعت و محیط پیرامون، دانش‌آموزان را نسبت به اهمیت این درس، نگاه دقیق و درک عالم هستی آگاه می‌سازد.

۲-۱- زیبایی آفرینش (درس دوم: چشمه معرفت)

درس دوم کتاب فارسی با عنوان "چشمه معرفت" بخشی کوتاه از کتاب کویر علی شریعتی آورده شده که محتوای آن مشاهده

و غرقه شدن در شکوه و اعجاز طبیعت است که در نهایت ارجاع به خالق طبیعت و جهان هستی می‌دهد و با بیت زیر از سعدی به پایان می‌رسد:

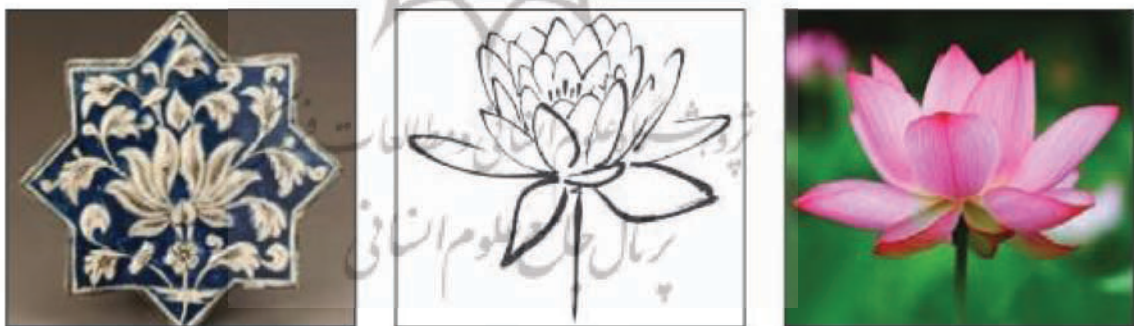
برگ درختان سبز در نظر هوشیار
هر ورقش دفتری است معرفت کردگار (سعدی)

۳-۱- تطبیق

بر اساس آنچه گفته شد محتوای درس "چشمه معرفت" کتاب فارسی می‌تواند جهت تدریس درس "مشاهده" کتاب فرهنگ و هنر، به دانش‌آموزان مورد استفاده قرار گیرد. چراکه فصل مشترک هر دو مشاهده عمیق و ارتباط با طبیعت است. طبیعت همواره منشأ الهام و آفرینش برای هنرمندان بوده و یکی از گام‌های مؤثر تربیت هنری و زیبایی‌شناختی دانش‌آموزان نیز مشاهده در محیط طبیعت است. مشاهده، برداشت هنرمند از طبیعت است که ممکن است آن را به صورت طراحی ابراز کند. تصویر ۱ از کتاب هنر پایه هفتم، به خوبی مشاهده و دریافت هنرمند از طبیعت (گل) را در قالب طراحی و نقش بر یک کاشی هشت پر نشان می‌دهد (تصویر شماره ۱).

علی شریعتی بر آن است که از راه تدبیر در مظاهر آفرینش الهی و پدیده‌های بیرونی، با زبانی پراحساس و عاطفی ما را به شناخت آفریدگار فراخواند؛ از راه پدیده‌های دیداری و محسوس به جلوه‌های جمال معنوی برسد؛ در طبیعت به دیده‌ی اعجاز نگریستن و جمال و جلال و شکوه پروردگار را به چشم دل دیدن و دعوت به بازخوانی و مطالعه این درس بزرگ خلقت، پیام اصلی این متن است. از این رو باغ، صحرا و دشت را تماشاخانه و تفرجگاه پاک، معصوم و سرشار از صفا می‌داند که انسان را به خالق خویش پیوند می‌دهد.

بهره‌مندی از چنین زبان سرشار از احساس، عاطفه و تخیلی در محتوای تدریس این مبحث، دانش‌آموزان را علاوه بر اینکه به سمت مشاهده در کتاب خلقت سوق می‌دهد، با تحریک احساسات همراه است و نگرشی هنرمندانه‌تر را می‌تواند در پی داشته باشد.

تصویر شماره ۱: کتاب فرهنگ و هنر هفتم، آشنایی با طراحی، درس مشاهده (سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، ۱۴۰۳: ۳)

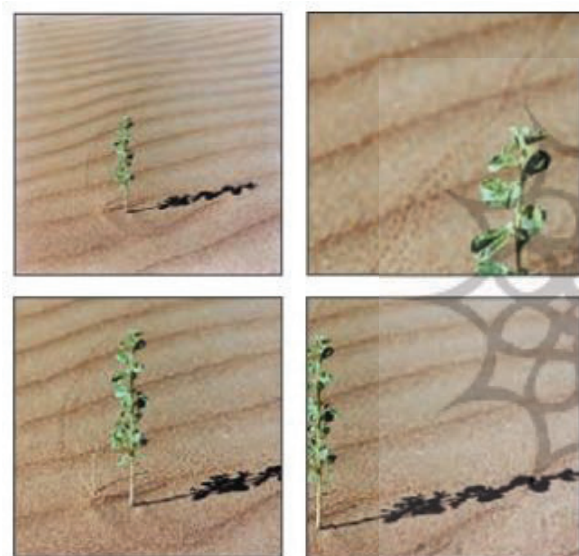
Figure 1. Grade 7 Culture and Art textbook, "Introduction to Design," Observation Lesson (Educational Research and Planning Organization, 1403: 3)

۱-۱- فصل سوم: عکاسی (درس سوم: نقطه تأکید)

فصل سوم از کتاب فرهنگ و هنر (عکاسی) درسی با عنوان "نقطه تأکید" دارد که به دلیل ارتباط محتوایی با درس چهارم از کتاب فارسی با عنوان «با بهاری که می‌رسد از راه» تطبیق داده شده است.

در درس نقطه تأکید، فن و هنر عکاسی به دنبال یافتن راهی نوین است که به وسیله آن، دانش‌آموزان بتوانند فهم و شناخت جدیدی از خود و دنیای پیرامون به دست آورند و افکار، نظر و شاید اعتقادات خود را به وسیله آن به تصویر بکشاند

چراکه فصل مشترک هر دو شکفتن، امید، بهار و ارتباط با طبیعت است. عکاسی از مفاهیمی مانند امید و شکوفایی علاوه بر اینکه تمرین بدیعی نسبت به متن اصلی درس شکل می‌دهد، ذهن دانش‌آموزان را با مفهومی انتزاعی درگیر کرده و بدین گونه دانش‌آموزان ضمن یافتن سوژه موردنظر در محیط پیرامون خود، فرصت تجربه امید و شکوفایی را در متن زندگی افراد واقعی و طبیعت پیدا می‌کنند؛ این امر یقیناً بسیار اثربخش‌تر از مفاهیم تئوریک است که در رابطه با این مضمون می‌شنوند یا می‌خوانند. تصویر ذیل به خوبی بر مفاهیم امید، جوانه زدن و شکوفایی تأکید دارد (تصویر شماره ۲).

تصویر شماره ۲: کتاب فرهنگ و هنر هفتم، درس نقطه تأکید، تأکید بر مضمون امید و شکفتن (سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، ۱۴۰۲: ۴۲)

Figure 2. Grade 7 Culture and Art textbook, "Point of Emphasis" lesson, highlighting the theme of hope and blossoming (Educational Research and Planning Organization, 1403: 42)

۱-۳- هنرهای نمایشی (درس چهارم: ماجراهای نمایشی)
درس چهارم از بخش هنرهای نمایشی با عنوان "ماجراهای نمایشی" کتاب هنر، با داستان "پیر دانا" در کتاب فارسی هفتم تطبیق یافته است. درس ماجراهای نمایشی ضمن بیان تفاوت داستان و نمایش به مهارت در خلق موقعیت‌های واقعی و تخیلی و ایفای نقش در نمایشنامه می‌پردازد. درس مذکور می‌آموزد که نمایشنامه نویسان مانند دیگر

و به مخاطبان خود برسانند؛ درنهایت، هدف این روش، پیدا کردن راهی است که بتوان به وسیله آن، دانش‌آموزان را در شناخت مستقیم و بی‌واسطه جهان هستی یاری کرد... شناختی به واسطه حضور در طبیعت و عکاسی از سوژه‌های مختلف به بهانه بهاری که از راه آمده است همراه با تأکید و تمرکز بر زیبایی‌های طبیعت.
یقیناً شناخت جهان هستی منجر به شناخت خود می‌شود... نقطه آغاز چنین شناختی در سنین نوجوانی است. نوجوانی نیز چون بهار زیبا، فصل شکفتن و یکی از مهم‌ترین و حساس‌ترین مراحل زندگی و دوره پیچیده‌ای از رشد انسان است (رسولی و همکاران، ۱۳۹۸: ۲۵). دانش‌آموزان پایه هفتم که در آغاز سن نوجوانی هستند به کمک هنر عکاسی و تمرین نقطه تأکید، می‌توانند مفاهیم انتزاعی چون شکوفایی، تمرکز و امید را به تصویر بکشند.

۲-۲- فصل دوم: شکفتن (درس چهارم: با بهاری که می‌رسد از راه)

درس چهارم از کتاب فارسی هفتم شعری است با عنوان «با بهاری که می‌رسد از راه»، این شعر زیبا مضمونی امیدبخش و مرتبط با مفهوم شکفتن و جوانه زدن دارد که عنوان فصل را نیز شامل می‌شود. در ادامه ابیاتی از این درس آورده شده است:

با بهاری که می‌رسد از راه
سبز شو، تازه شو، بهاری شو

مثل یک شاخه گل، جوانه بز
مثل یک چشمه سار، جاری شو

زندگی بر تو می‌زند لبخند
هست وقت شکفتنت امروز

بهتر از هر چه هست در دنیا
با خدا راز گفتنت امروز (محمدجواد محبت)

۳-۲- تطبیق

بر اساس آنچه گفته شد محتوای درس "با بهاری که می‌رسد از راه" کتاب فارسی می‌تواند جهت تدریس درس "نقطه تأکید" در آموزش عکاسی مورد استفاده قرار گیرد.

نویسندگان از جمله آن‌ها که داستان، رمان یا شعر می‌نویسند از پدیده‌های اطراف خود الهام می‌گیرند و با تکیه بر تخیل خویش به آفرینش ماجرای دست می‌زنند؛ اما تفاوت اساسی آن‌ها با دیگر نویسندگان این است که نوشته‌شان باید روی صحنه اجرا شود. بنابراین، باید علاوه بر توانایی آفرینش داستان، به موقعیت‌نمایشی نیز توجهی ویژه کنند. نمایشنامه نویسان موقعیت‌های نمایشی خود را درون یک ماجرا یا داستان به وجود می‌آورند. هر ماجرا یا داستانی که با گفت‌وگو آغاز می‌شود، حتماً به کشمکش می‌انجامد؛ این کشمکش به اوج می‌رسد و به اتفاق ختم می‌شود. نمودار ذیل به خوبی فرآیند شکل‌گیری یک موقعیت‌نمایشی را نشان می‌دهد (نمودار ۱).

آغاز ← کشمکش ← اوج ← اتفاق ← پایان

نمودار ۱: کتاب فرهنگ و هنر هفتم، درس ماجراهای نمایشی، فرآیند خلق یک موقعیت‌نمایشی (سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، ۱۴۰۳: ۱۲۵)

Diagram 1. The process of creating a dramatic situation, Dramatic Adventures lesson (Educational Research and Planning Organization, 1403: 125)

رویکرد مشترک بازی و ایفای نقش در قالب نمایش به کار گرفته شود. دانش‌آموزان پس از خوانش این متن، باید عناصری چون زاویه دید؛ شخصیت‌های داستان و ویژگی‌های هر یک؛ درون‌مایه یا محتوای داستان را از راه گفت‌وگو و تحلیل اثر توضیح دهند. سپس با گروه‌بندی و ایفای نقش در این نمایش مهارت‌های زندگی چون مشورت، حل مسئله، بهبود روابط بین فردی، تفکر انتزاعی و تکریم بزرگان را در موقعیت واقعی تمرین کنند.

ایفای نقش، به‌خصوص در مورد مهارت‌هایی که اجرای آن‌ها در محیط‌های واقعی زندگی اضطراب‌آور است، بسیار مفید و باارزش است زیرا به نوجوان، فرصت بیرون‌ریزی چیزهایی را می‌دهد که هرگز در جهان واقعی امکان‌پذیر است. اجازه آن برای او فراهم می‌شود. (همان: ۶۲).

۴-۱- فصل دوم: نقاشی (درس چهارم: تضادهای رنگی)

درس چهارم از فصل دوم کتاب فرهنگ و هنر با عنوان "تضادهای رنگی" با درس شانزدهم کتاب فارسی با عنوان "آدم آهنی و شاپرک" تطبیق یافته است. فصل مشترک این دو درس تضاد و دوگانگی است که به کمک حواس درک می‌شوند.

درس تضادهای رنگی از رنگ‌های متضاد- مکمل سخن می‌گوید. رنگ‌ها اولین چیزهایی هستند که همراه با فرم و شکل، در محیط پیرامونی ادراک می‌شوند و تأثیرات روانشناسی زیادی بر انسان می‌گذارند؛ همانند نور و تأثیرات آن.

رنگ عنصر مهم دیگری است که مستقیماً بر احساسات مردم تأثیر می‌گذارد و می‌تواند احساس سلامتی، سرخوشی،

قرار گرفتن دانش‌آموزان در یک موقعیت‌نمایشی، هم یک روش مناسب و مؤثر برای تدریس است و از سوی دیگر فرصتی ارزشمند برای آموختن مهارت‌های زندگی است. بنابراین فرآیند خلق یک موقعیت‌نمایشی باید به‌خوبی برای دانش‌آموزان تشریح و تمرین شود.

۳-۲- فصل ششم: ادبیات جهان (درس هفدهم: پیر دانا)

پیر دانا داستانی کوتاه که متن آن قابلیت خوبی برای اجرای نمایش و ایفای نقش توسط دانش‌آموزان را دارد. شگردی که نویسنده در این داستان از آن سود برده، به‌کارگیری «الگوی حل مسئله» و مسئله‌آفرینی در فرآیند حوادث است. این ویژگی سبب گیرایی و کشش اثر شده است. درمجموع محتوای داستان به مفاهیمی دیگر چون مشورت، تفکر انتزاعی (تجزیه و تحلیل، برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری صحیح) و تکریم بزرگان نیز اشاره دارد که خود از مهم‌ترین مهارت‌های زندگی امروز هستند.

یادگیری مهارت‌های زندگی در نسل نوجوان احساس کفایت، توانایی، مؤثر بودن، غلبه کردن و توانایی برنامه‌ریزی، رفتار هدفمند و متناسب با مشکل را به وجود می‌آورد. پژوهش‌های متعدد نشان داده است که مهارت‌های زندگی در زمینه توانمندسازی اجتماعی و فردی، اثر مستقیم دارد (جمیره و دیره، ۱۳۹۴: ۶۱ و ۶۲).

۳-۳- تطبیق

بر اساس آنچه گفته شد روایت "پیر دانا" از کتاب فارسی، می‌تواند به‌هنگام تدریس درس "ماجراهای نمایشی"، با

تصویر شماره ۳: کتاب فارسی هفتم، درس "آدم آهنی و شاپرک"، مفهوم متضاد-مکمل (سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، ۱۴۰۳: ۱۴۲)

Figure 3. Grade 7 Persian textbook, "The Iron Man and the Butterfly," concept of opposite-complementary (Educational Research and Planning Organization, 1403: 142)

ناراحتی، انفعال یا فعال بودن را ایجاد کند. این تأثیر می‌تواند به‌خوبی عملکرد افراد را افزایش یا کاهش دهد؛ رنگ قسمتی از خودآگاه، نیمه خودآگاه و ناخودآگاه ماست و ما با دریافت آن در رفتارمان از خود واکنش نشان می‌دهیم. این واکنش‌ها فقط روانی یا ادراکی نیستند بلکه ممکن است جنبه فیزیولوژیک هم داشته باشند؛ از این‌رو رنگ در کامل‌ترین تعریف، پدیده‌ای (مربوط به روان‌شناسی فیزیولوژیک) است که در مغز و روان ما ایجاد می‌شود و خارج از ذهن ما رنگ مفهومی نخواهد داشت. (فروزانی و بنجویی، ۱۳۹۶: ۱۰).

آشنایی دانش‌آموزان با انواع رنگ‌ها و کاربرد آن‌ها می‌تواند ابزاری قوی جهت بیان احساسات و عواطف آن‌ها باشد. شناخت رنگ‌های گرم و سرد و مکمل می‌تواند در انتقال مفاهیم انتزاعی نقش بسزایی را ایفا کنند.

۲-۴- فصل ششم: ادبیات جهان (درس شانزدهم: آدم آهنی و شاپرک)

درس «آدم آهنی و شاپرک» در فارسی هفتم با رمز و نماد تعریف می‌شود. آدم آهنی به‌عنوان مظهر جامعه ماشینی عصر جدید نماد آدم‌های بی‌احساس و ماشین زده امروز است که عاطفه را درک نمی‌کند، نسبت به مسائل اطراف خود بی‌تفاوت است و به تعبیر بهتر نمی‌تواند عاشق شود. این موجود آهنین به‌درستی با رنگ سرد آبی نشان داده شده است و در مقابل شاپرک، نماد انسان‌های مهربان و دلسوز است که سعی در کمک به دیگران دارد و مظهر عشق و محبت است و با رنگ گرم نارنجی تصویر شده است. در این داستان درنهایت این موجود بی‌احساس، یعنی آدم آهنی در اثر محبت و عشق‌ورزی یک شاپرک تغییر رفتار می‌دهد.

در این اثر نقاشی، هماهنگی آگاهانه بین فرم و محتوا وجود دارد. تضاد در فرم با اختلاف دو رنگ سرد و گرم و مکمل آبی و نارنجی نشان داده شده و تضاد در محتوا هم بر اساس رفتار دو شخصیت آدم آهنی (مظهر بی‌احساسی) و شاپرک (مظهر عشق و محبت) در داستان به‌خوبی به تصویر کشیده شده است (تصویر شماره ۳).

۳-۴- تطبیق

بر اساس آنچه گفته شد محتوای درس "آدم آهنی و شاپرک" کتاب فارسی می‌تواند جهت تدریس درس "تضادهای رنگی" با محتوای مشترک مفهومی متضاد-مکمل مورد استفاده قرار گیرد. تضاد و تقابلی در ظاهر اما مکملی که در باطن است. جهان هستی در ظاهر پر از عناصر متضاد است اما در واقع بودن آن‌ها برای بقای جهان هستی ضروری است زیرا مکمل و تداوم بخش یکدیگرند چون شب و روز، دریا و خشکی، سرما و گرما، خیر و شر و... و از جمله در عالم هنر و ادبیات بسیاری از مفاهیم بصری و ادبی با عنصر تضاد تبیین می‌شوند و به کمک حواس ادراک می‌شوند. دانش‌آموزان می‌توانند با استفاده از مبانی تجسمی آموخته شده در درس تضادهای رنگی هنر چون مبحث رنگ‌های گرم و سرد، رنگ‌های تیره و روشن و تضاد رنگ‌های مکمل چون آبی و نارنجی، تصاویر ذهنی و یا موجود کتاب را بنا بر برداشتی که از شخصیت‌های داستان آدم آهنی و شاپرک دریافته‌اند ترسیم و رنگ‌آمیزی کنند.

ضرورت دارد که در اسناد و مدارك و کتاب‌های درسی به همه جوانب و ابعاد هویت ملی از جمله معرفی مشاهیر علمی و ادبی و هنری به صورت تمام و کمال توجه شود. زیرا هنر و هنرمند... می‌تواند به عنوان یکی از شاخصه‌های هویت و به ویژه هویت فرهنگی و معنوی، موجبات رشد و ارتقاء تمدن و فرهنگ جوامع را فراهم آورند (محمودی و عسگری، ۱۳۹۷: ۶۵).

۲-۵- فصل چهارم: نام‌ها و یادها (درس دهم: کلاس ادبیات)
فصل نام‌ها و یادها کتاب فارسی شامل سه درس از جمله درس کلاس ادبیات است که در آن به معرفی مشاهیر علمی، ادبی و فرهنگی چون محمود حسابی، پروین اعتصامی، نیما یوشیج، کاظمی آشتیانی و... پرداخته شده است. زنده نگذاشتن نام و اندیشه و آثار این بزرگان می‌تواند برای دانش‌آموزان افق فکری و الگو بسازد تا هیچ‌گاه هویت قومی و ملی خود را فراموش نکنند و بر ایرانی بودن خود بیاندند.

امروزه هویت ملی یکی از جامع‌ترین بخش‌های هویت جمعی است که احساس تعلق، وفاداری و گرایش به آن، از ضرورت‌های انکارناپذیر در هر جامعه‌ای است. امروزه این مفهوم به اندازه‌ای اهمیت پیدا کرده است که هویت ملی را زیربنای سایر هویت‌ها می‌دانند (حاجیان، ۱۳۷۹).

مدرسه کانون اصلی هویت بخشی به دانش‌آموزان است که بخشی از آن در معرفی مفاخر، اندیشه‌ها و آثار آن‌ها تجلی می‌یابد. به همین منظور بخش‌هایی از درس دهم کتاب فارسی با عنوان مرواریدی در صدف و زندگی حسابی، با تصویری از پروین اعتصامی و محمود حسابی به معرفی آن‌ها می‌پردازد (تصویر شماره ۵).

۱-۵- مجموع فصول (درس بیشتر بدانید: معرفی هنرمندان)
در کتاب فرهنگ و هنر درس خاصی که به معرفی مشاهیر و هنرمندان به‌طور ویژه بپردازد وجود ندارد و جای خالی آن بسیار مشهود است؛ اما به‌طور پراکنده در مجموع فصل‌های کتاب در بخشی به نام "بیشتر بدانید" به تفکیک و متناسب با هر بخش، به معرفی مشاهیر آن رشته هنری اشاره شده است که با فصل چهارم کتاب فارسی با عنوان "نام‌ها و یادها" قابل تطبیق است. معرفی این هنرمندان و مشاهیر و آثار آن‌ها به دانش‌آموزان با هدف پاسداشت هویت ملی و خاطره جمعی یک قوم کاملاً ضروری می‌نماید.

در تصویر ذیل از بخش "بیشتر بدانید" کتاب هنر هفتم، به بهانه معرفی هنرمند عکاس، آقا رضا اقبال السلطنه (۱۳۰۷-۱۲۵۹ ه.ق) نخستین عکاس حرفه‌ای ایران و عکاس‌باشی مخصوص ناصرالدین‌شاه، حکیم و فیلسوف نامدار عهد قاجار، حاج ملاهادی سبزواری نیز معرفی شده است (تصویر شماره ۴).

تصویر شماره ۴: کتاب فرهنگ و هنر هفتم، بخش بیشتر بدانید: معرفی هنرمندان و مشاهیر (سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، ۱۴۰۳: ۴۲)
(حاج ملاهادی سبزواری، عکس از آقا رضا: نخستین عکاس حرفه‌ای ایران، ۱۲۸۴ ه.ق، سبزواری، آلبوم خانه گلستان)

Figure 4. Grade 7 Culture and Art textbook, "Learn More" lesson: Introducing artists and notable figures

(Hajj Molla Hadi Sabzevari; photograph by Agha Reza, the first professional photographer of Iran, 1284 AH, Sabzevar, Golestan House Album) (Educational Research and Planning Organization, 1403: 42)

تصاویر شماره ۵: کتاب فارسی هفتم، نام‌ها و یادها، درس دهم کلاس ادبیات، معرفی مشاهیر (سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، ۱۴۰۳: ۸۸)

Figure 5. Grade 7 Persian textbook, Names and Memories, Lesson 10 of the Literature section, introducing notable figures (Educational Research and Planning Organization, 1403: 88)

۳-۵- تطبیق

در راستای توجه به هویت ملی، می‌توان از الگو و محتوای مباحثی که در کتاب فارسی در فصل چهارم «نام‌ها و یادها» به کار گرفته شده، در درس «بیشتر بدانید» فرهنگ و هنر نیز بهره برد. به نحوی که مشاهیر هنرمند و بومی هر ناحیه را همراه با آثاری که خلق نمودند، به دانش‌آموزان معرفی کرد و حتی در صورت امکان کلاس را با حضور در موزه یا بنای یادبود این هنرمندان و مشاهیر برگزار کرد. البته در کتاب فرهنگ و هنر تنها در بخش کوتاهی به نام «بیشتر بدانید» به این مهم پرداخته شده که شایسته است توسعه یابد. واضح است که اجرای چنین برنامه‌ای علاوه بر ایجاد انگیزه در دانش‌آموزان برای شناخت هنرمندان و پاسداشت آثار آن‌ها به عنوان الگوی موفق، در شکل‌گیری روحیه خودباوری و هویت ملی آن‌ها نیز تأثیرگذار خواهد بود.

۲. تطبیق محتوای بصری کتاب فارسی پایه هفتم با کتاب فرهنگ و هنر

دو کتاب فارسی و هنر پایه هفتم، به جز تطبیق محتوای مفهومی آن‌ها که در صفحات قبلی، شرح آن رفت از منظر محتوای بصری نیز قابلیت تطبیق دارند. به عبارت دیگر می‌توان از محتوای بصری کتاب فارسی مستقیماً جهت طراحی آموزشی و تدریس درس هنر چون طراحی، خوشنویسی و هنرهای آوایی استفاده کرد. مطالعه و تطبیق این قسمت به شرح جدول ذیل می‌باشد که در ادامه به تفصیل بدان پرداخته شده است (جدول شماره ۲).

جدول شماره ۲: تطبیق محتوای بصری کتاب فارسی هفتم با کتاب فرهنگ و هنر هفتم (منبع نگارندگان: ۱۴۰۴)

Table 2. Adaptation and use of visual content from Persian textbooks in designing art assignments (Authors' source, 1403)

ردیف	فصول منتخب و عنوان درس مربوطه در کتاب فارسی	فصول منتخب و عنوان درس در کتاب فرهنگ و هنر
۱	فصل سوم: سبک زندگی (درس ششم: قلب کوچکم را به چه کسی بدهم؟) مجموعه فصول: ظرفیت‌های بصری حواشی و آرایه‌های تزئینی کتاب	فصل اول: آشنایی با طراحی (درس دو تا چهارم: نقطه، خط در طراحی و بافت)
۲	فصل اول: زیبایی آفرینش (درس روان‌خوانی: کژال)	فصل دوم: نقاشی (درس دوم و سوم: رنگ‌های اصلی و فرعی)
۳	مجموعه فصول: نثر و شعر	بخش چهارم: هنرهای آوایی و خوشنویسی (درس دوم: نوا (ملودی))

۱-۲- آشنایی با طراحی (نقطه، خط و بافت)

محتوای بصری موجود در درس ششم کتاب فارسی با عنوان "قلب کوچکم را به چه کسی بدهم؟" را با درس دوم تا چهارم از فصل اول کتاب فرهنگ و هنر (آشنایی با طراحی) با عنوان نقطه، خط در طراحی و بافت، تطبیق یافته است. در این درس از کتاب هنر با مفهوم بافت که خود تلفیقی از نقطه و خط است آشنا می‌شویم. سطح اشیا بر اساس جنسیت خود (چوب، شیشه، سفال و...) شکل و ظاهر خاصی دارد که به آن بافت می‌گویند. بافت علاوه بر اینکه به زیبایی کار کمک می‌کند از یکنواختی اثر نیز می‌کاهد. به‌طورکلی بافت بر دو نوع است:

الف) بافت لامسه‌ای: این نوع بافت علاوه بر اینکه دیده

می‌شود، با لمس کردن نیز حس می‌شود. در بافت لامسه‌ای به‌طور مستقیم از سطوح بافت‌دار برای اثر هنری استفاده می‌شود. اهمیت این بافت بیشتر در هنرهایی که ملموس هستند مانند نقش برجسته، مجسمه‌سازی، معماری و تزیینات آن دیده می‌شود.

ب) بافت بصری، این نوع بافت به دو صورت است:

حالت اول بافت تصویری: این بافت با ترسیم و شبیه‌سازی از شکل‌ها و استفاده از تصاویر واقعی ایجاد می‌شود. این بافت حس لمس کردن اشیای واقعی را در ما پدید می‌آورد. حالت دوم بافت ترسیمی: با تکرار و ترکیب نقطه، خط، سطح، رنگ و... به‌صورت منظم یا نامنظم به دست می‌آید. به نمونه تصویر ذیل دقت کنید (تصویر شماره ۶).

خوب و مهربان است... این داستان در قالب تصویر شماره ۷ به‌خوبی تصویرگری شده است؛ یک نقاشی ذهنی که با عناصر واقعی یک فضای رؤیایی و خیالی را ترسیم می‌کند. در این اثر از عناصر ناب بصری چون نقطه، خط، بافت ترسیمی و رنگ به‌خوبی استفاده شده است (تصویر شماره ۷).

تصویر شماره ۶: کتاب فرهنگ و هنر هفتم، آشنایی با طراحی، درس نقطه، خط و بافت (سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، ۱۴۰۳: ۱۴)

Figure 6. Grade 7 Culture and Art textbook, "Introduction to Design," lesson on dots, lines, and textures (Educational Research and Planning Organization, 1403: 14)

۲-۲- فصل سوم: سبک زندگی (درس ششم: قلب کوچکم را به چه کسی بدهم؟)

درس ششم از کتاب فارسی با عنوان "قلب کوچکم را به چه کسی بدهم؟" داستان بسیار زیبایی است از زبان اول شخص که به نظر دانش‌آموز نوجوانی نقل می‌شود. او با خود فکر می‌کند قلب کوچک خود را باید به چه کسی بدهد یعنی به چه کسی را باید در قلب خود جا دهد تا از همه بهتر باشد؟ از خانواده گرفته تا اقوام و خویشان و محله و شهر و... همه را جا می‌دهد اما قلبش پر نمی‌شود و در نهایت به این نتیجه می‌رسد که قلب آدمی به وسعت دریا و بیکران است و جای همه آدم‌های

تصویر شماره ۷: کتاب فارسی هفتم، درس: قلب کوچکم را به چه کسی بدهم؟ نقاشی خیالی با عناصر واقعی و تداعی خط و نقطه و بافت ترسیمی و رنگ (سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، ۱۴۰۳: ۵۱).

Figure 7. Grade 7 Persian textbook, poem "To Whom Should I Give My Little Heart?"—imaginary drawing with real elements; associations of line and dot, graphic texture, and color (Educational Research and Curriculum Planning Organization, 1400: 51)

۳-۲- تطبیق

همان‌طور که ذکر آن رفت از محتوای بصری درس "قلب کوچکم" را به چه کسی بدهم؟" کتاب فارسی به‌خوبی می‌توان در تدریس عناصر بصری چون نقطه و خط و بافت و رنگ بهره برد. به‌عنوان تمرین کاربردی می‌توان از دانش‌آموزان خواست از الگوهای متنوعی که در مبحث بافت آموخته‌اند، متناسب با هر قسمت از تصویر، بافت خاصی را به کار ببرند؛ این مسئله باعث می‌شود تکالیفی که در کلیت یکسان اما در جزئیات متفاوت‌اند با تصاویر متنوعی در کلاس عرضه شوند. این تصویر (شماره ۷) از ظرفیت خوبی برای به‌کارگیری انواع بافت‌های ترسیمی با رنگ و ترکیب مواد برخوردار است.

ذکر این نکته نیز ضروری می‌نماید که در بخشی از حواشی و آرایه‌های سراسر کتاب فارسی نیز با هدف صفحه‌آرایی به‌وضوح از انواع بافت‌های بصری و ترسیمی با خط و نقطه بهره برده شده است که توجه دانش‌آموزان به آن‌ها نیز در آموزش بافت بسیار مؤثر است (تصویر شماره ۸).

دروس دوم و سوم از فصل نقاشی، به شناخت رنگ‌های اصلی و فرعی و تضاد رنگی می‌پردازد. این دروس با هدف شناخت دایره رنگ و رنگ‌های اصلی و فرعی و مکمل است. با شناخت قابلیت رنگ‌های اصلی و فرعی و ترکیب آن‌ها با رنگ‌های سیاه‌وسفید خلاقیت هنری دانش‌آموزان افزون می‌شود. از سوی دیگر هر دانش‌آموز می‌تواند چگونگی استفاده از رنگ‌های خالص و اصلی در میراث فرهنگی و هنری و نحوه استفاده از آن در آثار هنرمندان را مورد مطالعه قرار می‌دهد (تصویر شماره ۹).

تصویر شماره ۹: کتاب فرهنگ و هنر هفتم، نقاشی؛ درس تضادهای رنگی، کتاب فرهنگ و هنر پایه هفتم (سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، ۱۴۰۳: ۲۶)
Figure 9. Grade 7 Culture and Art textbook, Painting Unit—Color Contrasts lesson (Educational Research and Planning Organization, 1403: 26)

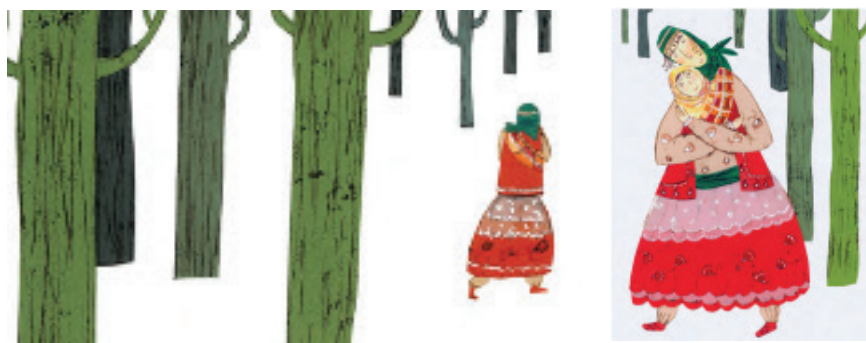

تصویر شماره ۸: کتاب فارسی هفتم، صفحه‌آرایی با انواع بافت ترسیمی (سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، ۱۴۰۳: ۷۸)
Figure 8. Page layout of a Persian textbook containing various graphic textures (Curriculum Planning and Research Organization, 1400: 78)

۳-۱- فصل دوم: نقاشی (درس دوم و سوم: رنگ‌های اصلی و فرعی)

محتوای بصری موجود در فصل زیبایی‌آفرینش، درس "روان‌خوانی: کژال" از کتاب فارسی هفتم با فصل نقاشی؛ دروس دوم و سوم: رنگ‌های اصلی و فرعی، تطبیق یافته است.

۳-۲- فصل اول: زیبایی‌آفرینش (درس روان‌خوانی: کژال)
درس روان‌خوانی فارسی هفتم در فصل اول، با مجموعه تصویرگری داستان "کژال" کتاب فارسی همراه است. کژال، داستان کوتاهی از طاهره ابید است. درون‌مایه این داستان بر مقاومت و ایستادگی در برابر تهاجم بدخواهان و جان‌فشانی کردن برای حفظ خانه، هم‌نوع، سرزمین و دفاع از هستی انسان، تأکید دارد. نثر داستان، یکدست و روان است. نویسنده در چند مورد از گویش کردی بهره گرفته و افزون بر انتخاب نام، برخی از ترکیب و جمله‌ها را به همان گویش آورده و ضمن قرار دادن داستان در فضایی پاک و سرشار از جواهری، عطوفت و صفا، رنگ بومی و محلی خاصی به آن بخشیده است. از منظر بصری نیز تصویرگر کتاب، به‌خوبی از رنگ‌های سبز و قرمز بهره برده است (تصاویر ۱۰ و ۱۱).

تصویر شماره ۱۰: کتاب فارسی هفتم، داستان کژال (سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، ۱۴۰۳: ۲۸-۲۳)

تصویر شماره ۱۱: کتاب فارسی هفتم، داستان کژال (سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، ۱۴۰۳: ۲۸-۲۳)

Figure 10. Grade 7 Persian textbook, "The Story of Kajal" (Curriculum Planning and Research Organization, 1403: 23-28)

Figure 11. Grade 7 Persian textbook, "The Story of Kajal" (Curriculum Planning and Research Organization, 1403: 23-28)

۳-۳- تطبیق

در فصل نقاشی و شناخت رنگ، ضمن تدریس مباحث رنگ‌شناسی می‌توان کاربرد انواع رنگ‌ها در فرهنگ بومی و قومی را در جغرافیای ایران ارائه کرد. در این تصاویر استفاده از رنگ‌های اصلی چون سبز و قرمز که رنگ‌های متضاد-مکمل هستند را می‌توان مشاهده کرد (تصاویر ۱۰ و ۱۱). داستان کژال با رنگ و بوی بومی کردی فضایی مهیا می‌کند که بتوان مبانای رنگ‌ها را در تصاویر آن پیاده‌سازی کرد و تصاویر مجدداً توسط شاگردان بازگردانی شوند. با توجه به بستری که موضوع این پژوهش در آن مطرح شده است می‌توان در بازآفرینی تصاویر این درس مطابق با فرهنگ بومی هر بوم و سرزمینی تطبیق داد؛ همچنین علاوه بر استفاده در طرح تکالیف، مبانای هنرهای دستی به خصوص نساجی و پوشاک اقوام را نیز در محتوای تدریس دخیل کرد (تصاویر ۱۲ و ۱۳).

تصویر شماره ۱۳: کتاب فارسی هفتم، داستان کژال (سازمان پژوهش و

برنامه‌ریزی آموزشی، ۱۴۰۳: ۲۸-۲۳)

Figure 13. Grade 7 Persian textbook, "The Story of Kajal" (Curriculum Planning and Research Organization, 1403: 23-28)

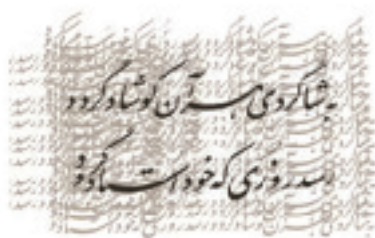
در ایران امروزی اقوام مختلف ایرانی با توجه به فرهنگ‌ها، آداب و رسوم خاص و اقلیم خود دارای پوشاک زیبایی هستند. زنان روستایی، ایلاتی و عشایری برای ایجاد تنوع و خوشایندی، اغلب به ترکیب رنگ‌های شاد روی آورده‌اند. اغلب، پوشاک کردهای غرب کشور شبیه به هم است. پیراهن آستین «سُرانی» که دور مچ یا بازو پیچیده می‌شود، کت‌های مردانه از نوع «دو جیب بر روی سینه، شلوار «جافی» و شالی دور کمر روی پیراهن جوراب‌های پشمی رنگارنگ و نوعی پایوش به نام «گیوه» شب‌کلاهی که دور آن دستمالی ریشه‌دار می‌پیچند از عناصر پوشاک مردان است. پوشاک زنان کرد از شلوار پرچین و پف‌دار که در مچ پا جمع می‌شود، پیراهن بلند با آستین سُرانی و جلیقه‌ای سکه دوزی شده و رنگارنگ تشکیل می‌شود (تسلیمی و همکاران، ۱۳۹۵).

تصویر شماره ۱۲: کتاب فارسی هفتم، داستان کژال (سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، ۱۴۰۳: ۲۸-۲۳)

Figure 12. Grade 7 Persian textbook, "The Story of Kajal" (Curriculum Planning and Research Organization, 1403: 23-28)

گروه اول	تاریخ	تاریخ	تاریخ	تاریخ	هفته اول و فایده نو گل برده ای
گروه دوم	سکوت	سکوت	سکوت	سکوت	برای برابری برای همه با وفایند بر گل برده ای

تصویر شماره ۱۳: کتاب فرهنگ و هنر هفتم، طراحی تمرین، تشکیل بافت آوایی در

تلفیق با هنر خوشنویسی (سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی، ۱۴۰۳: ۱۱۴)

Figure 13. Grade 7 Culture and Art textbook, Exercise Design: Creating phonetic texture in combination with calligraphy (Educational Research and Planning Organization, 1403)

۲-۴- آشنایی با طراحی و خوشنویسی (نقطه، بافت و سطر نویسی)

استفاده از حواشی و صفحه آرایهای سراسر کتاب فارسی را می توان به عنوان تمرین کاربردی درس فرهنگ و هنر جهت ارائه تکالیف درس خوشنویسی مورد استفاده قرار داد. همچنین در این مورد می توان حاشیه موجود را پس از ترسیم با تکنیک های نقطه، خط و بافت بازآفرینی نمود و در داخل کادرها به تمرین سطر نویسی با خط خوش پرداخت (تصویر شماره ۱۴ و ۱۵).

تصویر شماره ۱۴ و ۱۵: کتاب فارسی هفتم، هنر تذهیب، بافت هندسی و منظم جهت

صفحه آرای و تزئین، تمرین تکالیف عملی درس فرهنگ و هنر (سازمان پژوهش و

برنامه ریزی آموزشی، ۱۴۰۳: ۱۱۹)

Figures 14 and 15. Illumination (Tazhib) art; geometric and regular textures; page layout from a Persian textbook (Curriculum Planning and Research Organization, 1403: 119)

با توجه به انعطافی که تلفیق و آموزش درس هنر و ادبیات دارد پیشنهاد می شود معلم و دانش آموزان در بسیاری از نواحی، متن درس را به گویش های خاص آن منطقه بازگردانی کنند تا ضمن پرداختن به جوانب هنری (رنگ، فرم، نقش و...) در عرصه فرهنگی و احیای میراث معنوی نیز محتوایی هدفمند ارائه شود.

۴-۱- بخش چهارم: هنرهای آوایی و خوشنویسی

محتوای بصری موجود در مجموع شعر و نثر کتاب فارسی با بخش هنرهای آوایی و هنر خوشنویسی کتاب فرهنگ و هنر تطبیق یافته است. استفاده از مجموعه اشعار و نثرهای کتاب فارسی علاوه بر اینکه مستقیماً می توانند در تمرینات سطر نویسی و خوشنویسی دانش آموزان مورد استفاده قرار گیرند، می توانند در تمرینات تلفیقی خوشنویسی، هنرهای آوایی و مبحث بافت در موسیقی به کار روند.

منظور از بافت در موسیقی، اجرا و شنیدن هم زمان یک یا چند صداست که توسط مخاطب شنیده می شود و بافت تک صدایی یا بافت چند صدایی نامیده می شود. اگر این صداها طوری کنار هم چیده شوند که دارای شکلی قابل شناخت باشند و ما با شنیدنشان بتوانیم آن ها را دنبال یا زمزمه کنیم، می توان گفت که در حال شنیدن یک لحن یا ملودی (نوا) هستیم. از نمونه تمرینات برای بافت این است که می توان در جدولی برای دو گروه یک بیت در نظر گرفت، گروه اول شروع به همخوانی مصرع اول می کنند و زمانی که به میانه مصرع اول رسیدند، گروه دوم شروع به خواندن مصرع دوم می کنند. قسمت هایی که دو گروه با هم می خوانند و صدایشان ترکیب می شود، ایجاد بافت می کند. برای درک بهتر موضوع می توان همان بیت را خوشنویسی کرد و در اختیار دانش آموزان قرار داد و از آن ها خواست همان گونه که گروه دوم روی صدای گروه اول شروع به خواندن کردند، مصرع دوم از وسط مصرع اول شروع شود و قسمتی از مصرع دوم و اول روی هم قرار گیرد و ایجاد بافت کند. در این تمرین می توان از ابیات کتاب فارسی مستقیماً استفاده کرد (تصویر شماره ۱۳).

۳. طراحی آموزشی

طراحی آموزشی، پیش‌بینی و تنظیم رویدادهای آموزشی بر اساس اهداف، محتوا، امکانات موجود و ساخت شناختی دانش‌آموزان است که ممکن است به دو صورت خرد و یا کلان انجام گیرد. از مجموع داده‌های پژوهش حاضر می‌توان ده‌ها طرح درس استخراج نمود. اما به دلیل دامنه محدود پژوهش، نویسندگان تنها یک نمونه طراحی آموزشی خرد را تدوین نموده‌اند که مربوط به یک جلسه آموزشی درس چهارم از فصل نقاشی کتاب فرهنگ و هنر با موضوع تضادهای رنگی (سرد و گرم، مکمل و تیره و روشن) می‌باشد. جهت اثربخشی به تدریس حاضر، از محتوای مفهومی و بصری درس شانزدهم کتاب فارسی: آدم‌آهنی و شاپرک بهره برده شده است. این طرح درس برای یک جلسه تدریس به مدت ۶۰ دقیقه طراحی و تدوین شده است و تمامی فاکتورهای یک طرح درس را در خود دارد (جدول شماره ۳).

جدول شماره ۳: طراحی آموزشی خرد، طرح درس روزانه (منبع: نگارندگان، ۱۴۰۴)

Table 3. Micro-educational design, daily lesson plan (Authors' source, 1404)

طرح درس روزانه				
نام معلم: سارا گلی اترآباد	تاریخ: ۱۴۰۴	مدت جلسه: ۶۰ دقیقه	صفحات: ۴	موضوع درس: آشنایی با انواع تضادهای رنگی با بهره‌گیری از درس آدم‌آهنی و شاپرک
اهداف کلی				- آشنایی با اهمیت و کاربرد انواع رنگ‌های متضاد مانند رنگ‌های تیره و روشن، سرد و گرم و مکمل - توانایی تطبیق درس فارسی و هنر
اهداف جزئی				- با شناخت روشنایی و تیرگی رنگ‌ها و استفاده از تضاد میان آن‌ها بتواند نقاشی کند. - تضادهای مختلف رنگی مانند فام رنگی، شدت رنگی و رنگ‌های مکمل را بشناسد و بتواند با توجه به اهداف خود در نقاشی از آن استفاده کند. - با شناخت رنگ‌های سرد و گرم و استفاده درست و مناسب از آن‌ها نقاشی کشیده و بیان هنری مناسبی از موضوع موردنظر داشته باشد. - بتواند رنگ‌های متضاد-مکمل را با درس آدم‌آهنی و شاپرک تطبیق دهد.
الگوهای نوین یادگیری				بهره‌گیری از درس فارسی در آموزش هنر (بهره‌گیری از درس آدم‌آهنی و شاپرک کتاب فارسی در آموزش رنگ‌های متضاد)
روش تدریس				روش ترکیبی (پرسش و پاسخ - قصه‌گویی - بحث گروهی - شیوه کارگاهی)
مواد و وسایل آموزشی				کلاس هوشمند (پرده هوشمند- دیتا پروژکتور)- رنگ گواش- مقوای اشتنباخ- قلم‌مو نوک‌گرد- پالت
مدل کلاس و گروه آموزشی				حضور در کارگاه هنر و تشکیل گروه‌های ۶ نفره
زمان	فعالیت‌های دانش‌آموزان	فعالیت‌های معلم		
۵	۱- سلام و احوال‌پرسی ۲- آماده ساختن ابزارهای رنگی و مقوا و پالت ۳- همکاری در گروه‌بندی	۱- سلام و احوال‌پرسی (بررسی وضعیت جسمی و روحی دانش‌آموزان) ۲- حضوروغیاب ۳- گروه‌بندی		
۵	با علاقه بر طبق دانسته‌های خود به بحث و ارائه پاسخ می‌پردازند.	پرسش‌هایی در مورد انواع رنگ‌های متضاد (سرد و گرم، مکمل و تیره و روشن) که دانش‌آموزان به‌صورت تئوری و عملی در جلسات گذشته آموخته‌اند از آن‌ها پرسیده می‌شود.		

طرح درس روزانه			
۵	مشاهده، دقت و توجه به سوالات معلم در مورد حضور انواع رنگ در طبیعت، مشورت در هر گروه و ارائه پاسخ توسط دانش‌آموزان، توجه به قصه آدم آهنی و شاپرک	- تصاویری از جلوه‌های رنگ در طبیعت مثلاً رنگین‌کمان را به دانش‌آموزان نشان می‌دهد تا حس کنجکاوی آنان را برانگیزد. - نمایش دایره رنگ بر روی پرده هوشمند - تعریف قصه آدم آهنی و شاپرک (فارسی هفتم)	ایجاد ارتباط و انگیزه سازی
۳۰	- وسایل لازم برای اجرای پروژه عملی مثل رنگ و قلم‌مو و پالت را آماده می‌کنند. - تمرین عملی رنگ‌های تیره و روشن، گرم و سرد و رنگ‌های مکمل را که معلم از آن‌ها می‌خواهد را به صورت گروهی انجام می‌دهند. - همه دانش‌آموزان در فعالیت‌های گروه مشارکت داشته و مراحل طراحی و رنگ‌آمیزی را بررسی کنند. - با مراجعه به کتاب و مطالعه نسبت فرم و رنگ، درباره شخصیت‌های داستان باهم بحث و گفتگو می‌کنند.	- از هر گروه خواسته می‌شود به مطالعه درس تضادهای رنگی بپردازند و تمرین رنگی خود را عرضه کند. - از هر گروه خواسته می‌شود به مطالعه درس شانزدهم فارسی با عنوان آدم آهنی و شاپرک بپردازند و تضادهای فرم و رنگ را در تصویر نقاشی شده کتاب دقیق مطالعه کند. - از هر گروه خواسته می‌شود ابتدا طرح فعالیت خود را به تائید معلم برساند و سپس فعالیت ترسیم و رنگ‌آمیزی را آغاز کند. - هر گروه با استفاده از مباحث آموخته شده در درس تضادهای رنگی هنر چون مبحث رنگ‌های گرم و سرد، رنگ‌های تیره و روشن و تضاد رنگ‌های مکمل چون آبی و نارنجی، تصاویر ذهنی و یا موجود کتاب را بنا بر برداشتی که از شخصیت‌های داستان آدم آهنی و شاپرک دریافته‌اند ترسیم و رنگ‌آمیزی می‌کنند. (در هنگام انجام فعالیت عملی، معلم نظارت و دقت کافی را به عمل آورده و اشکالات کار را به دانش‌آموزان نیز گوشزد می‌کند.)	فعالیت ضمن تدریس فرآیند یاددهی و یادگیری
۵	- با علاقه به توضیحات معلم گوش می‌کنند و تمرینات عملی را انجام می‌دهند. - اثر نقاشی گروه خود و دیگران را به خوبی مشاهده می‌کنند. - در بحث و نتیجه‌گیری مشارکت می‌کنند.	- آشنایی دانش‌آموزان با انواع رنگ‌ها و کاربرد آن‌ها می‌تواند ابزاری قوی جهت بیان احساسات و عواطف آن‌ها باشد. - شناخت رنگ‌های گرم و سرد و مکمل می‌تواند در انتقال مفاهیم انتزاعی نقش بسزایی را ایفا کند. - درس آدم آهنی و شاپرک از منظر محتوای مفهومی و بصری قابلیت تطبیق با درس تضادهای رنگی را دارد.	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۵	- هر گروه تصاویر پروژه عملی خود را بر روی تابلوی کلاس ارائه می‌دهد. دانش‌آموزان در مورد پروژه عملی خود و دیگر گروه‌ها تبادل نظر می‌کنند و آثار یکدیگر از منظر فرم و رنگ و محتوا نقد می‌کنند.	- گردآوری و نمایش پروژه عملی گروه‌های دانش‌آموزان - ارزیابی پروژه عملی دانش‌آموزان از منظر تطبیق با درس آدم آهنی و شاپرک	ارزشیابی تکوینی و پایانی
۳	- انجام کامل تکالیف درس تضادهای رنگی - نقاشی با انواع رنگ‌های تیره و روشن - نقاشی با انواع رنگ‌های سرد و گرم - نقاشی با انواع رنگ‌های مکمل - یک تصویر خیالی متناسب با یکی از داستان‌های کتاب فارسی طراحی و رنگ‌آمیزی کنند.	- فهرستی از تمرین‌های عملی با موضوع رنگ‌های متضاد-مکمل تهیه کنند. - صرفاً بارنگ‌های سرد و گرم نقاشی کند و با دوستان خود گفتگو کند. - صرفاً بارنگ‌های مکمل نقاشی کند و با دوستان خود گفتگو کند.	تعیین تکلیف و فعالیت‌های خلاقانه
۲	- پرسش‌های پایانی در صورت نیاز	- رفع ابهامات	اختتامیه

تلفیقی هنر و ادبیات در طی جلسات طول سال تحصیلی، می‌توان از دانش‌آموزان تدوین کامل یک فصل آزاد کتاب فارسی را چه از نظر مفاهیم و چه مبانی بصری و تصویرسازی‌ها و حتی فونت و نحوهٔ تحریر را انتظار داشت (تصویر شماره ۱۶).

تصویر شماره ۱۶: کتاب فارسی هفتم، درس آزاد بستری مناسب برای ارزیابی مهارت‌های هنری دانش‌آموزان (سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، ۱۴۰۳: ۱۳۴)
Figure 16. "Free Lesson" (Curriculum Planning and Research Organization, 1403: 134)

این تمرین علاوه بر ارزیابی روند طی شده، نقش مهمی در خودباوری و به جریان انداختن خلاقیت دانش‌آموزان ایفا می‌کند؛ سپس با استفاده از روش بارش فکری و استفاده از خلاقیت و ایده‌های دانش‌آموزان، تصویرسازی منطبق با محتوا را آغاز می‌نمایند.

در این بخش با حضور در دبیرستان نمونه دولتی حضرت معصومه شهرستان قوچان، از دانش‌آموزان یک کلاس (هجده نفر) خواسته شد در زنگ هنر جهت ارزیابی مهارت‌های هنری و تمرین کاربردی خود، درس آزاد کتاب فارسی را به‌عنوان پروژه خود انتخاب کنند و به صفحه‌آرایی بپردازند. در این تصاویر دانش‌آموزان بر اساس مهارت درس‌های طراحی، نقاشی، خوشنویسی و بهره‌مندی از عناصر بصری چون نقطه، خط، بافت، رنگ و خوشنویسی به صفحه‌آرایی پرداخته‌اند. از میان آثار موجود چند نمونه که کیفیت بهتری داشتند انتخاب و ارائه شده‌اند (تصاویر ۲۰-۱۷).

ذکر این نکته ضروری است که انتخاب این تعداد دانش‌آموز (هجده نفر) و تحلیل آثار آنها، به روش کیفی و

۴- ارائه تمرین کاربردی درس فرهنگ و هنر با بهره‌گیری از فصل آزاد کتاب فارسی

فصل‌های آزاد از کتاب فارسی می‌تواند بستری برای آزمون عملی درس فرهنگ و هنر قرار گیرد. به عبارت دیگر با بهره‌گیری از فصل‌های آزاد کتاب فارسی، مهارت‌های آموخته شده هنری دانش‌آموزان در قالب تمرین کاربردی درس هنر، مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. این نوع ارزیابی خلاقانه و چالش‌برانگیز است و با استقبال دانش‌آموزان مواجه می‌شود. کتاب فارسی پایه هفتم دو فصل آزاد (درس پنجم و پانزدهم) دارد. این دو فصل آزاد که بر طبق فهرست کتاب بر ادبیات بومی تأکید دارد می‌تواند با هنر بومی (هنرهای سنتی) تزیین شود. دانش‌آموزان با توجه به صفحات خالی این دو درس، می‌توانند متن ادبی را با مهارت‌های بصری درس فرهنگ و هنر چون طراحی سنتی و نقاشی و خوشنویسی ترکیب کنند و ضمن بهره‌مندی از هنرهای سنتی و آشنایی با هنر عامه، با تأکید بر فرهنگ بومی به شرح شگفتی‌های تمدن ایران بپردازند.

ادبیات بومی و عامه همان‌گونه که از نام آنها پیداست، به ویژگی‌های بومی و شرایط زیستی، فرهنگ، آداب و رسوم، باورها، عقاید، مناسبات و روابط اجتماعی حاکم بر یک منطقه می‌پردازد. بهره‌گیری از عواملی چون نحوهٔ گذران زندگی، گویش‌ها و لهجه‌های محلی، روابط و مناسبات اعتقادی، مردم‌شناسی، زبان و تاریخ، مذهب، جامعه‌شناسی، ادبیات اقلیمی را تکامل می‌بخشد (حیدری، ۱۳۹۹: ۴).

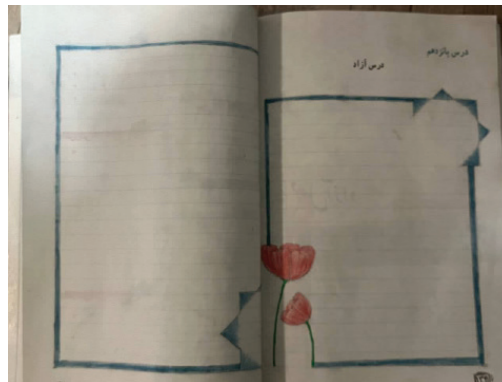
در متن بیشتر روایت‌های هنر عامه، نوعی آرمان‌گرایی در قالب داستان‌هایی با محتوای گوناگون و چندلایه دیده می‌شود. شخصیت‌های این روایت‌ها واجد نقش‌های مهم تاریخی، مذهبی، اسطوره‌ای و فرهنگی هستند. در این روایت‌ها هر یک از تیپ‌ها، شخصیت‌ها و حتی دیگر عناصر هنرهای عامه دربرگیرندهٔ میزانی از ذخیرهٔ عاطفی و احساسی هستند؛ این عوامل می‌توانند در قالب اثر هنری بر احساسات مخاطب خود تأثیر بگذارند، نوعی سرمشق اجتماعی شوند و عملکردشان مطابق با ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی، ارائه الگوهای رفتاری و اعتقادی به مخاطب باشد (معین ادینی و همکاران، ۱۳۹۳: ۹۶).

با این مقدمه قبل از آزمون تمرین کاربردی هنر، ضمن آشنا ساختن دانش‌آموزان با تعریف و کلیات ادبیات بومی و هنرهای عامه که خود شاخه‌ای از هنرهای سنتی است، با توجه به مبانی و مهارت‌های آموخته شده هنری و نیز تجربیات

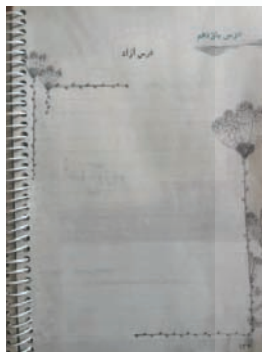
تصویر شماره ۱۸: صفحه آرایایی با نقوش هندسی و بافت خطی در تمرین درس آزاد فارسی. دبیرستان نمونه دولتی حضرت معصومه شهرستان قوچان (منبع نگارندگان: ۱۴۰۳)

Figure 18. Page layout with geometric patterns and linear texture in the Persian Free Lesson practice. Hazrat Masoumeh Model Government High School, Quchan City (Authors' source, 1403)

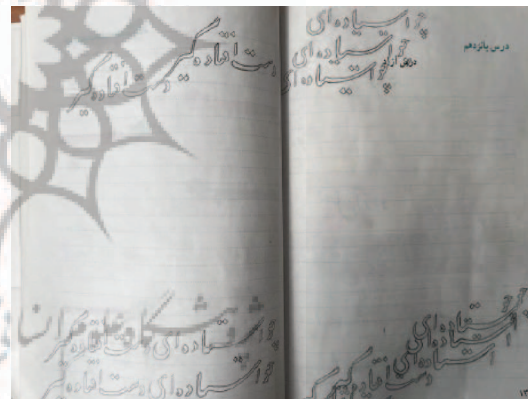
تصویر شماره ۱۷: صفحه آرایایی با نقوش هندسی و خط در تمرین درس آزاد فارسی. دبیرستان نمونه دولتی حضرت معصومه شهرستان قوچان (منبع نگارندگان: ۱۴۰۳)

Figure 17. Page layout using geometric motifs and calligraphy in the Persian text book Free Lesson practice. Hazrat Masoumeh Model Government High School, Quchan County (Authors' source, 1403)

تصویر شماره ۲۰: صفحه آرایایی با نقطه و بافت در تمرین درس آزاد فارسی. دبیرستان نمونه دولتی حضرت معصومه شهرستان قوچان (منبع نگارندگان: ۱۴۰۳)

Figure 20. Page layout featuring dots and texture in the Persian Free Lesson exercise. Hazrat Masoumeh Model Government High School, Quchan City (Authors' source, 1403)

تصویر شماره ۱۹: صفحه آرایایی با خوشنویسی در تمرین درس آزاد فارسی. دبیرستان نمونه دولتی حضرت معصومه شهرستان قوچان (منبع نگارندگان: ۱۴۰۳)

Figure 19. Page layout with calligraphy in the Persian Free Lesson exercise. Hazrat Masoumeh Model Government High School, Quchan City (Authors' source, 1403)

مبتنی بر اشباع نظری بوده است. در این روش هنگامی که پژوهشگر به اشباع نظری می‌رسد، به این نتیجه می‌رسد که با تصاویر، مصاحبه یا داده‌های بیشتر، ایده‌ها و مفاهیم تکراری دریافت خواهد کرد و داده‌های جدید، اطلاعات جدید و مفیدی به او ارائه نمی‌کنند. بنابراین نگارندگان به همین تعداد از تصاویر بسنده و داده‌ها را تحلیل کرده‌اند. ارزیابی داده‌های تصویری را به صورت کمی نیز نشان می‌دهد که چه تعداد دانش‌آموز از چه مهارت‌هایی برای کتاب‌آرایی و تزئین بهره برده‌اند. تحلیل یافته‌ها نشان می‌دهد دانش‌آموزان به صورت ترکیبی از مهارت‌های مختلف طراحی، نقاشی، خوشنویسی و بهره‌مندی از عناصر بصری چون نقطه، خط، بافت، رنگ و خوشنویسی به صفحه‌آرایی متن ادبی درس آزاد پرداخته‌اند (جدول شماره ۴).

جدول شماره ۴: ارزیابی کمی تمرین کاربردی درس فرهنگ و هنر با بهره‌گیری از فصل آزاد کتاب فارسی (منبع نگارندگان: ۱۴۰۴)

Table 4: Quantitative evaluation of applied practice in the culture and art lesson using the open chapter of the Persian book (Authors' source: 1404)

مهارت‌های هنری	پروژه: فصل آزاد کتاب فارسی
	تعداد دانش‌آموز: ۱۸ نفر
خوشنویسی	۴ نفر به‌عنوان تزئین به‌کاربرده‌اند
عنصر رنگ	۱۸ نفر به‌عنوان تزئین به‌کاربرده‌اند
عنصر نقطه	۶ نفر به‌عنوان تزئین به‌کاربرده‌اند
عنصر خط و سطح	۱۸ نفر به‌عنوان تزئین به‌کاربرده‌اند
عنصر بافت	۷ نفر به‌عنوان تزئین به‌کاربرده‌اند
طراحی	۱۸ نفر به‌عنوان تزئین به‌کاربرده‌اند
متن ادبی	تمام دانش‌آموزان از متن ادبی فولکلور بهره بردند

نتیجه‌گیری

روانشناسان و متخصصین علوم تربیتی درصدد هستند که دریابند یادگیری چگونه رخ می‌دهد و جهت تسریع و کیفیت بخشی به آن، چه اقداماتی را باید انجام دهند. علی‌رغم مطالعات زیادی که در این مورد صورت گرفته، به دلیل عوامل مختلف و مؤثر در یادگیری، نتایج و یافته‌ها در زمینه روش‌های تدریس متفاوت است؛ از این رو مربیان تعلیم و تربیت بر استفاده از روش تدریس خاصی در افزایش یادگیری اتفاق نظر ندارند.

پژوهش حاضر با هدف اثربخشی به روش تدریس هنر، استفاده تلفیقی از کتب درسی را برگزیده و متناسب با محتوای آن‌ها، یک نمونه طراحی آموزشی خرد برای یک جلسه درسی ارائه کرده است. از نمونه کتب درسی که ظرفیت تلفیق محتوای مفهومی و بصری دارند دو کتاب فرهنگ و هنر و کتاب فارسی پایه هفتم است. در این پژوهش از دو منظر به این روش پرداخته شد. در حالت اول استفاده از مفاهیم کتاب فارسی برای ارائه طراحی آموزشی مطرح شد. طبق بررسی‌های انجام گرفته می‌توان گفت کاربرد این روش در تدریس محتوا بیشتر از کاربرد آن در طراحی تکالیف است. در حالت دوم از محتویات بصری کتاب فارسی به‌عنوان اساس طراحی تکالیف و تمرین در درس فرهنگ و هنر در فصل‌های متفاوت بهره‌گیری شد. در نهایت بر اساس مجموع داده‌های به‌دست آمده و نیز دامنه محدود پژوهش، یک نمونه طراحی آموزشی خرد برای یک جلسه درسی ارائه شد. یافته‌های پژوهش نشان‌دهنده آن است که تلفیق دو کتاب مذکور، برخلاف باور ابتدایی نه تنها موجب محدودیت در تدریس و خلاقیت در ارائه تکالیف و مباحث نمی‌شوند، بلکه با چالشی که می‌آفریند ضمن هم‌پوشانی مؤثر، خود بستری برای شکوفایی قوه خیال دانش‌آموزان مهیا می‌کند. در پایان نگارندگان برای آزمون مهارت‌های هنری، تعداد هجده نفر از دانش‌آموزان یک کلاس پایه هفتم مدرسه حضرت معصومه (س) در شهرستان قوچان را انتخاب کردند. دانش‌آموزان این کلاس در زنگ هنر، به‌عنوان تمرین کاربردی، آموخته‌های هنری و ادبی خود را در درس آزاد کتاب فارسی ارائه کردند که نتایج ارزشمندی حاصل شد. در پایان

می‌توان اذعان کرد این روش تدریس علاوه بر طی کردن موفق مراحل آموزشی، بر روحیه خودباوری و شناخت ظرفیت‌های هنری دانش‌آموزان نیز تأثیر قابل قبولی داشته است.

تقدیر و تشکر

شایسته است از اساتید دانشگاه فرهنگیان، مدیر و دبیر هنر دبیرستان نمونه دولتی حضرت معصومه (س) شهرستان قوچان که در روند شکل‌گیری پژوهش حاضر نقش مؤثری داشتند؛ تقدیر و تشکر گردد. نویسندگان اعلام می‌دارند که در انجام این پژوهش هیچ‌گونه تعارض منافی برای ایشان وجود نداشته است.

منابع و مأخذ

امینی، محمد. (۱۳۸۴). تربیت هنری در قلمرو آموزش و پرورش، انتشارات آبیژ، تهران.

بختیاریان، مریم و اکبری، مجید. (۱۳۹۴). نقش مشاهده در هنر معاصر امکان و ضرورت مشاهده در غیاب فرم در هنرهای تجسمی، نمایشی و موسیقی از نظر لومان. نشریه هنرهای زیبا-هنرهای نمایشی و موسیقی، دوره ۲۰، شماره ۲، صفحات ۸۲-۷۳.

تسلیمی، نصرالله، اصلانی، مژگان، حسن‌پور، محسن، گل‌بخش، بشری و مراد پور، معصومه. (۱۳۹۵). آشنایی با میراث هنری و فرهنگی ایران، شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران، تهران.

تازیکی، زهرا، فیروزی مقدم، محمود، خیرآبادی، عباس، مؤمنی مهموئی، حسین. (۱۴۰۱). تحلیل کتاب فارسی پایه هفتم در مقایسه با کتاب هنر از نظر قابلیت‌ها و مهارت‌های ارتباطی. مطالعات هنر اسلامی، دوره ۱۹، ش ۴۷، صص ۷۰-۹۰.

تقی‌آبادی الهام و دهقانی مرضیه. (۱۳۹۴). تحلیل محتوای کتاب فرهنگ و هنر پایه هفتم دوره اول متوسطه بر اساس الگوی خلاقیت گیلفورد. اولین همایش بین‌المللی نوآوری و تحقیق در هنر و علوم انسانی، تهران، ایران.

جمیره، جواد و دیره، عزت. (۱۳۹۴). بررسی تأثیر آموزش تئاتر بر یادگیری مهارت‌های زندگی در دوره نوجوانی در بوشهر، فصلنامه تئاتر، شماره ۶۲، صفحات ۱۰۹-۱۲۴.

حیدری، الهه (۱۳۹۵). نگاهی به ادبیات بومی در مجموع داستان کوتاه "از این ولایت" علی‌اشرف درویشیان، همایش بین‌المللی شرق‌شناسی، تاریخ و ادبیات پارسی.

حسین‌پور سهیلا و جلالی پریسا. (۱۳۹۸). میزان اثربخشی روش تدریس فعال بر خلاقیت و عزت‌نفس دانش‌آموزان، فصلنامه توسعه حرفه‌ای معلم، سال چهارم، ش ۴، صص ۲۸-۱۵.

حاجیان، ابراهیم. (۱۳۷۹). تحلیل جامعه‌شناختی هویت ملی در ایران و طرح چند فرضیه، فصلنامه مطالعات ملی، سال دوم، ش ۵، صص ۲۲۸-۱۹۲.

رسولی، مریم، عبدالرضا قره‌باغ، زهرا، صفوی، محبوبه و حقتنی، حمید. (۱۳۸۹). روان‌سنجی (اعتبار و پایایی) "مقیاس امیدواری نوجوانان. نشریه علمی پژوهشی دانشکده پرستاری و مامایی، دوره ۲۰، شماره ۶۸، صفحات ۳۱-۲۵.

رحیمی مند، مریم و عباس‌پور، عباس. (۱۳۹۵). تأثیر شیوه‌های جدید آموزش بر خلاقیت و پیشرفت تحصیلی دانشجو، فصلنامه علمی پژوهشی ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی، دوره ۴، شماره ۴، ۱۱۹-۱۴۲.

سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی. (۱۴۰۳). فارسی - پایه هفتم - دوره اول متوسطه، شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی

ایران، تهران.

سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی. (۱۴۰۳). فرهنگ و هنر - پایه هفتم- دوره اول متوسطه، شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران، تهران.

شاه نعمتی، زهرا، سعادت‌مند، زهره و کشتی آرای، نرگس. (۱۳۹۶). تحلیل روش‌های تدریس هنر به‌منظور الگوی مطلوب در دوره ابتدایی ایران. فصلنامه علمی- پژوهشی رهیافتی نو در مدیریت آموزشی، دوره ۳۱، شماره ۳، صفحات ۷۹-۱۰۰.
طباطبایی صدر، سید وحید. (۱۳۹۵). تحلیل محتوای کتاب درس فرهنگ و هنر کلاس هفتم نظام آموزشی جدید آموزش و پرورش (متوسطه اول)، استاد راهنما: محمد علی رجبی و استاد مشاور: محسن مراثی، دانشگاه شاهد، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران.

فروزانی خوب، مرجان و بنجویی، مهدی. (۱۳۹۶). بررسی مفهوم رنگ از سه رویکرد: میزان تأثیرگذاری، نحوه ابراز مفاهیم و معانی سمبلیک و انتزاعی رنگ‌ها، کنفرانس پژوهش‌های معماری و شهرسازی اسلامی و تاریخی ایران.
محمودی، سیروس و عسگری، شیرین. (۱۳۹۷). هویت ملی در نوجوانان و جوانان. نشریه پویا در آموزش علوم انسانی، دوره ۳، شماره ۱۰، صفحات ۶۴-۸۱.

معین‌الدینی، محمد، نادعلیان، احمد و مراثی، محسن. (۱۳۹۳). بررسی مفهوم و جایگاه سبک هنری در هنر عامه. نشریه مطالعات فرهنگ-ارتباطات، دوره ۱۵، شماره ۲۷، صفحات ۸۱-۱۰۹.
نتاج مجد، عطیه و صفری، الهام. (۱۳۹۹). مطالعه شاخص‌های هنری پوشاک قوم کرمانج، دستاوردهای نوین در مطالعات علوم انسانی، دوره ۳، شماره ۲۹، صفحات ۱۱۷-۱۰۵.

Mendecka, G. (2006). Developing of Creativity Through Performing Art, High Ability Students, 7(2):151-156.

پی‌نوشت‌ها

۱ theoretical saturation .

در تحقیقات کیفی، مفهوم اشباع نظری، به نقطه‌ای گفته می‌شود که در آن جمع‌آوری و تحلیل داده‌های بیشتر اطلاعات جدیدی در مورد موضوع پژوهش ارائه نمی‌دهد لذا پژوهشگر به داده‌های حاصل شده بسنده می‌کند.

©Authors, Published by Ferdows-e-honar journal. This is an open-access paper distributed under the CC BY (license <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

